

PRIKAZI KNJIGA

ALOJZ BENAC — ĐURO BASLER — BORIVOJ ČOVIĆ — ESAD PAŠALIĆ — NADA MILETIĆ — PAVAO ANĐELIĆ: KULTURNA ISTORIJA BOSNE I HERCEGOVINE OD NAJSTARIJIH VREMENA DO PADA OVIH ZEMALJA POD OSMANSKU VLAST, »Veselin Masleša«, Drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo 1984, str. 589 + 207 slika (crteži, tlocrti, planovi i fotografije) + literatura + sažeci na engleskom i ruskom jeziku.

Nakon sedamnaest godina od prvog izdanja ove knjige, koja predstavlja prvi svezak kulturne povijesti Bosne i Hercegovine, kulturna javnost naše zemlje dočekala je i drugo izdanje. Iz sadržaja: Predgovor prvom izdanju; Predgovor drugom izdanju; A. Benac: Uvod u stariju praistoriju; Đ. Basler: Paleolitsko doba; A. Benac: Mlađe kameno i prelazno doba; B. Čović: Bronzано i željezno doba; E. Pašalić: Period rimske vladavine do kraja III vijeka n. e.; Đ. Basler: Kasnoantičko doba; N. Miletić: Rani srednji vijek; P. Anđelić: Doba srednjovjekovne bosanske države.

Jedina autorska razlika u odnosu na prvo izdanje je tekst o paleolitskom dobu Đ. Baslera. U proteklih dvadesetak godina provedena su arheološka istraživanja starijeg kamenog doba, a izveo ih je Đuro Basler, koji je i autor niza radova o toj problematici. Kako su ta istraživanja napredovala, pokazala se potreba da se novi rezultati unesu u knjigu.

Svako poglavlje obrađeno je istovjetnom metodom, prvo se daju uvodne napomene, zatim slijede nalazišta i kulture, tipovi naselja i stan, odijevanje i nakit, te umjetnost i sl. Iza svakog poglavlja slijedi opširna bibliografija, te sažeci na engleskom i ruskom jeziku.

Tijekom sedamnaest godina došlo je do mnogo novih rezultata koji su prezentirani i u ovoj knjizi — što treba zahvaliti velikom broju (da li i dovoljnom?) arheoloških istraživanja na terenu kao i znanstvenoj obradi materijala i građe. Autori su bili prisiljeni da te promjene unesu u svoje tekstove. Kao dopuna tekstu pok. E. Pašalića, u bilješki je dan popis studija i članaka o razdoblju rimske vladavine u zaleđu provincije Dalmacije i u južnoj Panoniji. Iako su poslije 1966. godine izvršena arheološka istraživanja nekih spomenika antičke kulture, već postojeća saznanja o kulturnim prilikama rimskog doba nisu bitnije izmijenjena, već su samo proširena.

U ovakvoj kompleksnoj knjizi razumljivo je da postoje i stilske i sadržajne razlike, što je bilo uvjetovano i karakterom odgovarajućih razdoblja kao i subjektivnim stvaralačkim osobinama pojedinih autora. U knjizi su obuhvaćeni svi vidovi duhovne kulture, uključujući tu i razvoj pismenosti u pojedinim razdobljima, zatim stambena i komunalna kultura, kao i oblici materijalne kulture, koji u sebi nose obilježja ljudske umjetničke djelatnosti. Nisu izostali ni osvrti na ekonomsku i političku povijest, kao ni povezanost Bosne i Hercegovine sa ostalim dijelovima Balkana (kulturna zbivanja), u Podunavlju i na jadransko-mediteranskom području. Istaknute su i osobitosti karakteristične za BiH, koje znače originalan doprinos ovih krajeva kulturnoj fizionomiji navedenih područja.

Ova knjiga predstavlja poticaj da i druge republike učine takav pokušaj obrade svoje kulturne prošlosti i baštine. Za otkrivanje i upoznavanje prošlosti naše zemlje to bi bilo od velike koristi jer bi se sa jednog drugačijeg i neuobičajnijeg aspekta osvijetlila ona davna, pa i zaboravljena razdoblja naše povijesti.

Vrijedna je inicijativa izdavačke kuće da se pored dopune literature, uz drugo izdanje dodaju i kratki sažeci (iako su neki mogli biti opširniji) na dva strana jezika, jer samo se na takav način rezultati domaće znanosti mogu prezentirati i izvan granica naše zemlje. Smatramo da je bilo neophodno da su uz ilustrativni materijal bila trojezična objašnjenja, a kao propust smatramo da je ovako reprezentativna knjiga morala imati barem jednu kartu.

ALBERTO FORTIS: PUT PO DALMACIJI, Priedio — Josip Bratulić, »Globus« — Zagreb, Tisak — Ljubljana 1984, str. 303 + bakrorezi.

Sadržaj: Alberto Fortis i njegov put po Dalmaciji; Bibliografija o Albertu Fortisu; Prvi svezak; Drugi svezak; Kazalo osobnih imena i Kazalo zemljopisnih naziva.

»PUT PO DALMACIJI« (»Viaggio in Dalmazia«) knjiga Alberta Fortisa, talijanskog putopisca i prirodoznanca, objavljena u Veneciji 1774. godine izuzetan je znanstveni i literarni dokument o Dalmaciji u 18. stoljeću. Knjiga je izašla na francuskom (»Voyage en Dalmatie«, Berne 1778. god.), njemačkom (»Reise in Dalmatien«, Bern 1776. god.) i engleskom jeziku (»Travels into Dalmatia«, London 1778. god.). Evropska se javnost upoznala s našim narodom na jedinstven i osebujan način. Knjiga se sastoji od dva dijela: u prvom dijelu opisano je zadarsko područje, zatim slijedi najslavnije poglavlje — »O običajima Morlaka«, te poglavlje o toku rijeke Krke i okolici Šibenika. Poglavlje o Morlacima poslužilo je kao izvor za upoznavanje morlačke egzotike zapadnoevropskim piscima, ali i kao otkriće »našeg svijeta, koji je Evropa zaboravila ili ga je doživljavala kao svijet nasilja« (str. XVI).

U drugom dijelu opisani su trogirski i splitski okolici, tok Cetine, Primorje (tj. Makarska, Neretva, Metković), te otoci Vis, Hvar, Brač i Rab.

U prilogu »Put« Fortis donosi i Vrančićevo »Putovanje iz Budima u Drinopolje«. U ovo izdanje uvršten je i Dodatak »o otoku Pagu« (preveden s engleskoga) kojega u venecijanskom izdanju nema.

Boravak u Dalmaciji Fortis je iskoristio za sebe i naručio skupljajući geološku građu i starine — okamine, natpise na latinskom jeziku, odnosno njihove prijepise, stari novac, rukopise i dr. Putovao je s Jackom Herveyjem i crtačem Angelom Donatijem, koji mu je ilustrirao paleontološke, arheološke i etnografske spise. Definitivnu obradu crteža, povjerio je Jakovu Leonardiju, koji je i potpisao crteže u talijanskom izdanju »Put« Dalmaciji«. Za nas je posebno važno što nam Fortis opisuje ruševine pojedinih rimskih gradova u Dalmaciji, a od izuzetne su važnosti slike tih ruševina, koje su nam sačuvale njihov izgled u vrijeme Fortisovog putovanja kroz Dalmaciju — Vodovod, *Asseria*, *Burnum*, *Scradona*, *Salona*, *Epetium* i *Aequum*.

Bakrorezi koji su ukrašavali knjigu, odnosno različita izdanja, ušli su u izboru i u naše izdanje. Zanimljivo je gledište A. Fortisa o čuvanju naših spomenika i njihovo odnošenje u druge zemlje: »I poželjno bi bilo da rijetke obrazovane osobe, koje imaju utjecaja u poglavarstvu toga grada što se preporuča, obrate posebnu pažnju ovom pitanju da ne propadnu ili da se drugo ne prenesu časne uspomene na njihov stari i slavni zavičaj koji je zauzimao tako ugledan položaj među drugim liburnskim gradovima u rimsko doba. Gotovo je sramota što sada u Skradinu postoji samo šest kamenih spomenika s kojih se može prepisati natpis; a mnogi drugi, koji su se ovdje morali iskopati, bijedno su uništeni ili odneseni u Italiju gdje gube najveći dio svoje vrijednosti.«

Iako je od prvog objavljivanja prošlo više od dvjesto godina, možemo zaključiti da ovo Fortisovo djelo i danas zadivljuje širinom interesa. Ovo djelo bez sumnje, predstavlja nezaobilazni dio kulturne, kako književne tako i ostale povijesti jadranskoga dijela Hrvatske.

I na kraju, ovaj kratki osvrt na Fortisovo djelo završit ćemo citatom priređivača J. Bratulića: »Fortisovo djelo *Put po Dalmaciji* zaslužilo je da, makar i nakon 210 godina, bude prevedeno na jezik naroda kojemu je s toliko ljubavi i zanosa bilo posvećeno.«